

«IN MEMORIAM»
FRANCESC XAVIER ALTÉS I AGUILÓ, LITURGISTA
(Barcelona, 1948 - Montserrat, 2014)

per MIQUEL S. GROS I PUJOL, pvre.

Nat en la prestigiosa família d'impressors barcelonesos Altés, és natural que de molt jove s'interessés pels manuscrits i pels llibres antics. Amb una sòlida formació humanista, inicià els estudis de dret a la Universitat de Barcelona, però, l'any 1968, mogut per la seva profunda inquietud religiosa, ingressà en el monestir cistercenc de Solius, prop de Santa Cristina d'Aro, al Baix Empordà, on professà solemnement l'any 1976. Tres anys després, el 1979, passà a ser monjo de Montserrat, on rebé el presbiterat l'any 1987. Havia cursat la carrera de teologia a la Facultat Teològica de Barcelona, on, a més, seguí els cursos de l'Institut Superior de Litúrgia. Posteriorment, en els anys 1984-1985, seguí cursos en l'École des Chartes i en l'École des Hautes Études de la Sorbona de París. Membre de la nostra Societat, en fou secretari en els anys 1983-1990. La seva primera obra d'investigació fou la tesina en què adquirí la llicenciatura en teologia, presentada l'any 1977, en l'esmentada Facultat. El treball fou premiat amb la màxima qualificació. És un excellent estudi, amb edició crítica, dels antics ordes baptismals del bisbat de Girona. És una veritable tesi doctoral, però ha restat inèdita perquè, abans de publicar-la, volia millorar-la molt més. La seva extrema meticulositat i exigència científica, a més de la seva delicada salut, a la llarga, li impediren presentar la tesi per obtenir el grau de doctor. Malgrat tot això, en tornar de París, s'introduí en l'estudi de la nostra antiga litúrgia medieval, i s'especialitzà en l'estudi dels leccionaris de l'ofici diví i de les edicions litúrgiques dels nostres bisbats anteriors a la implantació dels llibres litúrgics romans

promulgats pel Concili de Trento. En ambdós àmbits, en pocs anys, assolí ser-ne el millor especialista, i les seves recerques són fonamentals per al coneixement de la litúrgia emprada en les nostres esglésies. Referent als leccionaris de l'ofici diví, publicà estudis sobre l'homiliari del monestir de Vilabertran, ara a la Biblioteca Nacional de França; sobre la part corresponent a l'estiu de l'homiliari catalanonarbonès emprat als nostres bisbats; al leccionari de Serrateix conservat a l'Arxiu Diocesà de Solsona; al de Sant Ponç de Tomeres, al Languedoc; a l'homiliari anomenat *de Luculenci*, i a l'homiliari carolingi encara inèdit ms. 60 de l'Arxiu Capitular de Vic. La seva erudició també el portà a l'estudi i edició del *Liber Mysticus* de l'església de Sant Romà de les Bons, a Andorra, manuscrit del segle XII, ara a la Biblioteca de Montserrat. En l'estudi i edició dels llibres litúrgics catalans impresos anteriors a les esmentades edicions oficials del Concili de Trento, destaca l'edició del missal de Vic imprès l'any 1496; el breviari de la Grassa de l'any 1513; el breviari del monestir de Jonqueres, a Barcelona; el processoner de la Seu d'Urgell de l'any 1527, i l'ordinari de Tarragona imprès l'any 1530. Podríem citar molts altres estudis seus referents a temes litúrgics, però «que en són d'inescrutables les decisions del Senyor!», i ens ha deixat en el moment àlgid de les seves recerques. Només cal pensar en tots els estudis que tenia projectats que no ha pogut portar a terme. La seva absència és molt dolorosa, però els seus estudis el continuen fent present entre tots nosaltres.

BIBLIOGRAFIA LITÚRGICA¹

1. *El baptisme al bisbat de Girona durant la baixa edat mitjana: Estudi i edició crítica dels ordes baptismals*. Tesina de llicenciatura en teologia. Barcelona: Universitat de Barcelona. Facultat de Teologia. Secció Sant Pacià. Departament de Litúrgia. 1977. 256 p.
2. «Llibres litúrgics retrobats de la col·legiata de Sant Feliu de Girona». *Anales del Instituto de Estudios Gerundenses*, núm 24 (1978), p. 37-56.
3. «El leccionari de la missa de Sant Romà de les Bons (Andorra)». *Urgellia*, núm. 2 (1979), p. 169-209.
4. «Un qüestionari sinodal sobre la litúrgia gallicana en un manuscrit gironí». *Revista Catalana de Teologia*, núm 4 (1979), p. 101-116.

1. La bibliografia completa ha estat publicada per J. GALOBART, «Bibliografia del P. Francesc Xavier Altés i Aguiló», *Studia Monastica*, núm. 57 (2015), p. 229-243.

5. *L'antic ordre romà del baptisme OR XI: Introducció, versió i notes*. Barcelona: Universitat de Barcelona. Facultat de Teologia. Secció Sant Pacià. 198 p.
6. «L'evolució de les festes de Cap d'Any en l'antic ritu hispànic». *Revista Catalana de Teologia*, núm. 6 (1981), p. 359-378.
7. «A propòsit del manuscrit llatí 3806 de la Biblioteca Nacional de París: un homiliari de Vilabertran». *Miscel·lània Litúrgica Catalana*, núm. 2 (1983), p. 153-168.
8. «Aportació a l'estudi de l'antiga pregària universal de la missa a Catalunya». *Miscel·lània Litúrgica Catalana*, núm. 3 (1984), p. 57-74.
9. «Fragments del *Diurnale Vicense* de 1489 i la nova lletreria M(26) de Joan Gherlinc». *Studia Vicensia*, núm. 1 (1989), p. 175-181.
10. «Aportación a la bibliografía litúrgica de Antonio Odriozola». El Museo de Pontevedra, núm. 44 (1990), p. 109-126.
11. «L'acta de dedicació i consagració de l'església de Montserrat». *Butlletí del Santuari*, núm. 33 (maig-agost 1992), p. 2-5.
12. «*Galletiam Patruum habuit fundum, sed Corduba dante Christo perspicuum suscepit martyrium. A propòsit del ms. París, Bib. Nat., n. a. 1. 239*». *Psallendum*, Pontificio Istituto Liturgico, Roma (1992), p. 31-46.
13. «Argenteria, brodaria i tapisseria a la sagristia de Montserrat l'any 1586». *Studia Monastica*, núm 35 (1993), p. 331-402.
14. «Noves dades sobre els breviaris de Tarragona impresos per Joan Rosenbach». *Miscel·lània Litúrgica Catalana*, núm. 5 (1994), p. 49-75.
15. «*La Pars Aestiva* de l'homiliari de l'ofici catalanonarbonès. Inventari i difusió. Reconstrucció de la seva recensió de l'homiliari carolingi de Liverani». *Miscel·lània Litúrgica Catalana*, núm. 7 (1996), p. 107-159.
16. ODRIOZOLA, A. *Catálogo de libros litúrgicos, españoles y portugueses, impresos en los siglos xv y xvi: Edición preparada por Julián Martín Abad y Francesc Xavier Altés y Aguiló*. Pontevedra: Museo de Pontevedra, 1996.
17. «El brevari del monestir de Santa Maria de Lagrassa, imprès l'any 1514, i el seu homiliari catalanonarbonès». *Miscel·lània Litúrgica Catalana*, núm. 8 (1997), p. 73-107.
18. «Campanes antigues de Montserrat (1329-1907)». *Montserrat: Butlletí del Santuari*, núm. 52 (setembre-desembre 1998), p. 34-44.
19. «*Preces dominicales, homiliaris carolingis, llibres litúrgics impresos propis de les diòcesis catalanes*». A: *Diccionari d'història eclesiàstica de Catalunya*. Barcelona: Claret, 1998-2001.
20. «El retall testimonial d'un full d'antifoner visigòtic (s. x-xi) procedent de l'antic arxiu de la seu de Roda d'Isàvena (Madrid, Academia de la Historia, ms. 9/4579)». *Miscel·lània Litúrgica Catalana*, núm. 9 (1999), p. 33-50.

21. ALTÉS, F. X.; OLIVAR, A. *Catàleg d'incunables de la Biblioteca Episcopal de Vic*. Vic, 2000.
22. *Missale Vicense 1496: Edició facsimilar reduïda a cura de Francesc Xavier Altés i Aguiló*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 2001 (Biblioteca Litúrgica Catalana, 3).
23. «El leccionari i collectari santoral de Santa Maria de Serrateix (Solsona, Arxiu Diocesà)». *Miscel·lània Litúrgica Catalana*, núm. 10 (2001), p. 211-293.
24. «La institució de la festa de Santa Maria en Dissabte i la renovació de l'altar major del monestir de Ripoll a mitjan segle XII». *Studia Monastica*, núm. 44 (2002), p. 57-96.
25. «Orgues, orgueners i organistes a l'església de Sant Pere de Monistrol de Montserrat». *Anuari de l'Orgue*, núm. 1 (2002), p. 79-100.
26. «Les *Homiliae capitulares* del monestir de Sant Ponç de Tomeres i l'homiliari de l'ofici catalanonarbonès». *Miscel·lània Litúrgica Catalana*, núm. 11 (2003), p. 131-157.
27. «L'argenteria litúrgica i cultural del monestir de Montserrat a mitjan segle XVII». *Miscel·lània Litúrgica Catalana*, núm. 12 (2004), p. 263-345.
28. «Missale Hispano-Mozarabicum». A: *Corpus Orationum*. Vol. CXL. Tournhout: Brepols, 2004, p. 91.
29. «El llibre místic de Sant Romà de les Bons (Andorra). Biblioteca de l'Abadia de Montserrat, ms. 72». *Miscel·lània Litúrgica Catalana*, núm. 13 (2005), p. 47-277.
30. «Un bifoli d'uns *Officia Sanctorum* de la canònica de Sant Feliu de Girona estampats a Barcelona per Carles Amorós vers l'any 1527». *Miscel·lània Litúrgica Catalana*, núm. 14 (2006), p. 235-253.
31. *El processoner de la Seu d'Urgell: Edició facsimilar monocroma amb introducció i índex a cura de Francesc Xavier Altés i Aguiló*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 2007 (Biblioteca Litúrgica Catalana, 4).
32. «Una recensió del segle XI de les homilies sobre les epístoles estivals de l'homiliari dit *de Loculenti(us)*, testimoniada en els homiliaris de l'ofici del monestir de Serrateix i de la canònica de Solsona». *Miscel·lània Litúrgica Catalana*, núm. 15 (2007), p. 273-304.
33. «Antoni Marquès, veritable pintor del retaule de la Santíssima Trinitat de la Seu de Manresa (1507)». *Miscel·lània Litúrgica Catalana*, núm. 16 (2008), p. 169-199.
34. «La institució de la festa de Sant Carlemany a la seu de Girona i els textos hagiogràfics del seu ofici litúrgic». *Miscel·lània Litúrgica Catalana*, núm. 17 (2009), p. 211-272.

35. «La tradició codicològica i litúrgica de l'homiliari carolingi de Luculentius a Catalunya. La recensió catalana: inventari i homilies recuperades» *Miscel·lània Litúrgica Catalana*, núm. 18 (2010), p. 71-241.
36. «A través dels orgues de l'església-basilica de Montserrat». A: *La llum del so: El nou orgue de Montserrat*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2011, p. 17-47.
37. «Un singular calendari provinent d'un sacramentari gironí de Castelló d'Empúries». A: *Miscel·lània en honor de Josep M. Marquès*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2011, p. 39-53.
38. *Ordinarium Sacramentorum Tarraconense 1530: Edició facsimilar a càrrec de Francesc Xavier Altés i Aguiló*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 2011 (Biblioteca Litúrgica Catalana, 7).
39. «Un antifoner de l'ofici segons el costum de la catedral de Vic i altres identificacions de manuscrits litúrgics». *Miscel·lània Litúrgica Catalana*, núm. 19 (2011), p. 233-266.
40. «Un homiliari i una collecció homilètica carolíngia a l'entorn de l'any 900 (Vic, Arx. Ap., ms. 60, frag. XXIII/27).» *Miscel·lània Litúrgica Catalana*, núm. 20 (2012), p. 15-45.
41. «Reconstitució parcial d'un homiliari catalanonarbonès del segle IX-X transmissor de sermons de Cromaci d'Aquileia». *Miscel·lània Litúrgica Catalana*, núm. 21 (2013), p. 41-79.
42. «Els orgues de la Seu de Manresa en els segles XV-XVII». *Dovella*, núm. 115 (2014), p. 21-27.